

มงคลที่ ๒

ปณฺฑิตานนฺภจ เสวนา : คบบัณฑิต

พระเมธีสุตาภรณ์
ป.ธ.๙,พ.ม.,M.A.,Ph.D.

คบบัณฑิตบัณฑิตพาไปหาผล

ผ้าที่ห่อหุ้มของหอม

ย่อมพลอยหอมตลบอบอวลตามไปด้วยฉันทิ

ผู้ที่คบบัณฑิต

ก็ย่อมพลอยได้รับความรู้ ความสามารถ

และความดีตามบัณฑิตไปด้วยฉันทิ

ใคร คือ บัณฑิต ?

เมื่อเราไม่คบคนพาลแล้ว ก็ต้องหันมาคบกับบัณฑิต แต่ก่อนที่เราจะคบกับบัณฑิตนั้น ควรที่จะต้องทำความรู้จักกับ บัณฑิต กันก่อน เพราะบัณฑิตนั้นมีสมญานามหลายอย่าง เช่น จีรชน เมธี มุนี สัตบุรุษ เหล่านี้ล้วนหมายถึงเรียกบัณฑิตทั้งนั้น

บัณฑิต คือ คนผู้ดำเนินทางกุศลกรรม ทำเป็นกุศล พุดเป็นกุศล คิดเป็นกุศล และดำเนินชีวิตในประโยชน์ด้วยปัญญาคติ รู้จักไขปัญญารอบรู้ในเหตุผลไปด้วยกัน(มังคลัตถทีปนี)

บัณฑิต คือ มวลชนผู้ดำเนินชีวิตในประโยชน์ชาตินี้ และประโยชน์ชาติหน้า ด้วยญาณคติ รู้จักใช้ความหยิ่งไปรู้ด้วยกัน(ปรมัตถโชติกา)

บัณฑิต คือผู้ดำเนินชีวิตอย่างเท่าก้าวไปด้วยปัญญาที่สอดส่อง (สัททนิติปกรณ์)

คำว่า “ บัณฑิต ” มาจาก ปถิ ธาตุ เป็นไปในอรรถว่า สอดส่อง. ปัญญา ชื่อว่า ปัญญา คือสอดส่องหมายความว่า สอดส่องไปในทางประโยชน์แม้ที่ละเอียด ทราบถึงอาการบีบคั้นแห่งอนิฏฐผลมีทุกข์เป็นต้นได้

บัณฑิต คือ ผู้พิจารณากรรมอันพึงจะทำด้วยกาย วาจา ใจ โดยรอบครอบทุกอย่าง และหยั่งรู้ประโยชน์เกื้อกูลแก่ตนเองและคนอื่นแล้ว จึงทำลงไปทุกขณะ(มังคลัตถทีปนี)

บัณฑิต คือ ผู้ไม่ปองสิ่งอันไม่ควรได้ ไม่เสียใจสิ่งที่หายไป และไม่หลงถือสมบัติว่าของฉัน นี้คนชื่อบัณฑิต ผู้รู้จักพูดให้เหมาะกับสมัยที่มาถึง รู้จักรักสมกับภาวะของตน รู้จักโกรธให้สมกับตน มีอภัยภัยปลอดภัยไปรุ่ง ไม่มีเวร ไม่มีภัยและพร้อมด้วยศรัทธา หิริ โอตตัปปะ พาหุสัจจะ วิริยะ สติ และปัญญา(มังคลัตถทีปนี)

บัณฑิต คือ ชีรชนประพฤติประโยชน์ทั้งของตนและคนอื่น เมื่อไม่สามารถจะประพฤติประโยชน์คนอื่นได้ ก็ประพฤติเฉพาะประโยชน์ตน แม้ไม่อาจประพฤติประโยชน์ตนได้ ก็ปลีกตนจากความชั่ว(มังคลยอตชีวิต)

บัณฑิต คือ ชีรชนผู้ใส่ใจฟังทุกอย่าง ใช้ตาหูรูปทุกชนิดแต่ไม่พอจะต้องการสิ่งที่ดู และฟังทุกอย่าง (มังคลยอตชีวิต)

บัณฑิต คือ ผู้รู้อุปการคุณที่คนอื่นทำแล้วและตอบแทน เป็นมิตรดีเป็นมิตรมั่นคง เป็นคนดีในโลก และมิตรได้รับทุกข์ ช่วยกิจโดยเอื้อเพื่อ

บัณฑิต คือ คนที่มีใจผ่องใสอยู่เป็นปกติ ทำให้มีความเห็นถูก ยึดถือค่านิยมที่ถูกต้อง สามารถดำเนินชีวิตอยู่ด้วยปัญญา

- เป็นผู้รู้ดี คือรู้ว่าอะไรดีอะไรชั่ว
- เป็นผู้รู้ถูก คือรู้ว่าอะไรถูกอะไรผิด
- เป็นผู้รู้ชอบ คือรู้ว่าอะไรบุญอะไรบาป (มังคลชีวิต ฉบับก้าวหน้า)

สรุป บัณฑิต อาจเป็นใครก็ได้ เช่น อาจเป็นผู้อ่านหนังสือไม่ออก อาจเป็นชาวไร่ชาวนา อาจเป็นผู้มีการศึกษาสูง อาจเป็นญาติของเรา ฯลฯ แต่ไม่ว่า จะเป็นอะไรก็ตาม จะต้องเป็นผู้มีจิตใจผ่องใส และดำเนินชีวิตอยู่ด้วยปัญญา คือเป็นคนดีนั่นเอง

คนทั่วไปมักเข้าใจว่า ผู้ที่เรียนหนังสือจนได้รับปริญญา นั้น คือบัณฑิต ความจริงแล้วนั้นเป็นเพียงบัณฑิตทางโลกเท่านั้น ยังไม่ใช่บัณฑิตที่แท้จริง เพราะผู้ที่ได้รับปริญญาแล้วถ้าความประพฤติไม่ดีอาจไปทำผิดติดคุกติด

ตระวางได้ แต่บัณฑิตที่แท้จริงย่อมเป็นผู้ตั้งใจละชั่ว ประพฤติชอบ ประกอบแต่ความดี ความถูกต้อง ความสุจริต สามารถป้องกันตนให้พ้นจากคุกจากตะราง แม้กระทั่งจากนรกได้

บัณฑิตมีกตัญญูรู้สนองเป็น	เป็นมิตรดีมีนโปงไม่มองเฉย
มิตรรับทุกข์ช่วยกิจอยู่ชิดเฉย	สมควรเอ่ยดีว่าไซ้ในโลก
บัณฑิตมีอหิมาสัยน้ำใจเอื้อ	มีใครเกื้อกิจเบาเท่าเส้นหญ้า
ย่อมรู้สึกพระคุณเป็นบุญมา	กล่าววาจาชื่นชอบขอขอบคุณ
ส่วนพาลมีอหิมาสัยน้ำใจต่ำ	หัวใจดำไม่เอื้อไรเกื้อหนุน
ใครละชีพช่วยเหลือเข้าเจือจน	เขายังวุ่นขุนใจเป็นไฟ

เมื่อเรารู้จักบัณฑิตตามทรรศนะศาสนาแล้ว ก็พอจับเค้าได้ว่าบัณฑิตทางศาสนาถือคุณสมบัติเป็นเครื่องวัด ภูมิบัณฑิต ตรงข้ามกับบัณฑิตทางโลก ที่ถือวิทยฐานะหรือปริญญาเป็นเครื่องวัดภูมิบัณฑิต เช่น เนติบัณฑิต ธรรมศาสตร์บัณฑิต รัฐศาสตร์บัณฑิต ดุษฎีบัณฑิต ที่จริง ค่าของคนของผู้เป็นบัณฑิตนั้น อยู่ที่การดำเนินชีวิต ด้วยปัญญา และการบำเพ็ญประโยชน์เป็นสำคัญ ดังมีพระพุทธดำรัสในอุโกอัตถสูตรเป็นหลักอยู่ว่า “ธีรชนไม่ ประมาทดำเนินชีวิตด้วยปัญญาสอดส่อง ย่อมรับปฏิบัติประโยชน์ทั้งสอง คือ ประโยชน์ชาตินี้และประโยชน์ชาติ หน้า เพราะลู่ถึงประโยชน์ (ทั้งสองนั้น) ท่านจึงเรียกว่าบัณฑิต”

**“บัณฑิตมิใช่ผู้มีเพียงปริญญา
แต่คือผู้อุดมด้วยศีล สมาธิ ปัญญา”**

ลักษณะของบัณฑิต

เมื่อเราได้รู้จักบัณฑิตแล้วว่า เป็นผู้ดำเนินชีวิตด้วยปัญญาคติ รู้จักใช้ปัญญาสอดส่องในเหตุผลไปด้วยกัน และเป็นผู้บำเพ็ญประโยชน์ทั้งสองดังกล่าวแล้ว ควรมาทำการศึกษาให้รู้ลักษณะอาการของบัณฑิตใน ๓ ส่วน คือ การคิด การพูด การทำ ดังที่พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ในพาลบัณฑิตสูตรถึงลักษณะ ๓ ประการ ดังนี้

๑. สุจินตจินตีสึ คิดเรื่องดีที่ตนเคยคิดมาเป็นปกติ
๒. สุภาสิตภาสึี พูดถ้อยคำดีที่ตนเคยพูดมาเป็นปกติ
๓. สุกตมมการึี ทำกรรมดีที่ตนเคยทำมาเป็นปกติ

ตามพระพุทธดำรัสนี้ ทำให้ทราบว่ อาการที่รู้ตัวถึงเรื่องที่คิด กิจที่ทำ คำที่พูดนั้นอันจะ นำไปสู่ความเบาใจสบายใจของคนอื่นแล้ว จึงคิดทุก ๆ ทาง พูดทุก ๆ คำ ทำทุก ๆ อย่าง และงดเว้นคิด พูด ทำ อันจะนำไปสู่ความหนักใจความทุกข์ใจของคนอื่น นี่แหละคือลักษณะของบัณฑิต

มูลเหตุแห่งการควรคบบัณฑิต

เมื่อได้รับทราบลักษณะอาการและพฤติกรรมของบัณฑิตแล้ว ควรมาศึกษาถึง มูลเหตุแห่งการควรคบบัณฑิต ซึ่งมีอยู่ ๓ ประการดังต่อไปนี้

๑. **บัณฑิตไม่มีภัย** คือไม่มีสิ่งอันน่าสะอิดสะเอียนอยู่ในตน แต่มีตนเป็นพวกพ้องและเป็นมิตรของคนอื่น แสดงอัธยาศัยไมตรีอารีอารอบ ยินดีสนทนาปราศรัยกับผู้คนไปมา เปล่งวาจาไพเราะ กิริยาสุภาพ ทำให้ผู้พบเห็นหรือนึกถึงเบาใจสบายใจ น้ำในสระ ร่มเงาต้นไม้และเรือนที่ก่อด้วยอิฐย่อมให้ความอบอุ่นในฤดูหนาว ให้ความเย็นสบายในฤดูร้อน แต่บัณฑิตให้ความอบอุ่นและความเย็นใจแก่มวลชนในทุกฤดูกาล

๒. **บัณฑิตไม่มีอุบาทว์** คือไม่มีสิ่งอัปมงคล ไม่มีสิ่งอัปลักษณะเสื่อมทราม ไม่มีสิ่งอัปรีขาน่าเกลียดและไม่มีสิ่งจัญไรชั่วร้ายอยู่ในตนและไม่มีอุบาทว์แก่ผู้คนไปมา แต่เป็นมงคลแก่ผู้เอียงกรายเป็นมหาเสน่ห์ เปล่งวาจาเป็นมหานิยมและแสดงอัธยาศัยเป็นมิ่งขวัญแก่คนทั่วไป จึงนับว่าไม่มีอุบาทว์ทั้งแก่ตนและคนอื่น

๓. **บัณฑิตไม่มีอุปสรรค** คือไม่มีเหตุขัดข้องอยู่ในตัว ไม่เป็นอุปสรรคแก่คนอื่น เปิดโอกาสให้ผู้เกี่ยวข้องกับตน ดำเนินกิจการไปได้สะดวกทุกวิถีทาง ดังนั้น อภิตติดาบส จึงได้ขอพรจากพระอินทร์ว่า “ ขออาตมา ได้พบเห็นแต่บัณฑิต ได้ฟังแต่เรื่องราวของบัณฑิต ได้อยู่ร่วมกับบัณฑิต ได้ทำกิจการเกี่ยวข้องกับบัณฑิต และได้ขอบพ้อโอภาปราศรัยกับบัณฑิต ” และว่า “ บัณฑิตไม่แนะนำสิ่งที่มีควรแนะนำ ไม่ประกอบในสิ่งที่มีไช้ธุระ การแนะนำถูกทางเป็นการดีของบัณฑิต บัณฑิตแม้มีผู้พูดดี ๆ ก็ไม่โกรธ และรู้จักอุบายแนะนำ การพบเห็นบัณฑิตนั้นจึงดีนัก ”

แม้พระพุทธองค์ก็ตรัสไว้ว่า “ บรรดาภัยอุบาทว์และอุปสรรคจะเกิดก็ย่อมเกิดแต่คนพาล หาได้เกิดแต่บัณฑิตไม่ เพราะพาลมีภัยอุบาทว์และอุปสรรคประจันหน้า บัณฑิตหาภัยอุบาทว์และอุปสรรคประจันหน้าไม่ ภัยไม่มีแต่บัณฑิต อุบาทว์ไม่มีแต่บัณฑิต อุปสรรคไม่มีแต่บัณฑิต ” (ติกนิบาต อังคุตตรนิกาย)

วิธีคบบัณฑิต

เมื่อได้ทราบความดีของการคบบัณฑิตแล้ว ต่อไปนี้ก็ควรที่จะทราบใจความของการคบ ตามคำบาลีว่า “ เสวนา ” ก่อน เราพูดกันอยู่โดยทั่วว่า คบหา คบค้า คบคิด ถึงกระนั้นความก็ยังคงคลุมเครืออยู่ จะคบหา คบค้า คบคิดกันขนาดไหน จึงจะนับว่าเป็นขั้นเสวนา ก็ขอให้พิจารณาพฤติการณ์ ๗ อย่าง ต่อไปนี้จะช่วยให้ทราบความหมายของการคบได้แจ่มแจ้งขึ้น คือ

๑. อุปสังกมณะ การไปมาหาสู่
๒. ปยรูปาสนะ การเข้าไปตีสนิทชิดชอบ
๓. สัมปิยะ ความจงรักคือรักใคร่กันจริง
๔. ภัตติ ความรักดีคือเลื่อมใสนับถือชื่อตรงต่อกัน
๕. สันติภูมฺหะ เป็นเพื่อนร่วมคิดร่วมเห็น
๖. สัมภัตตะ เป็นเพื่อนร่วมกินร่วมอยู่
๗. ติฏฐานุกตติ ดำเนินตามอย่างกัน

สรุปพฤติกรรมที่เรียกว่า “ คบ “ คืออย่างไร ?

๑. หมั่นไปมาหาสู่
๒. หมั่นเข้าไปนั่งใกล้
๓. มีความจริงใจ ให้ความเกรงอกเกรงใจต่อท่าน
๔. ฟังคำแนะนำ ฟังคำพูดของท่าน
๕. จำคำที่ได้ฟังนั้นไว้
๖. พิจารณาใจความของคำที่จำได้นั้นให้ดี
๗. พยายามปฏิบัติตามคำที่ได้ฟังและใคร่ครวญอย่างดีแล้วนั้น

ใบพ้อพันห่อหุ้ม	กฤษณา
หอมระรวยรสพา	เพริศด้วย
คนเสพเส่นหา	นักปราชญ์
ความสุขซาบฤม้วย	ดุจไม้กลิ่นหอม.(สุภาษิตโครงโลกนิติ)

องค์คุณของบัณฑิต

๑. กตัญญู รู้อุปการคุณที่ท่านทำแล้วแก้ตน
๒. อุตตสฺสูทติ ทำตนให้บริสุทธิ์จากบาป
๓. ปริสฺสูทติ ทำผู้อื่นให้บริสุทธิ์จากบาป
๔. สัจฺจหะ สงเคราะห์แก่ชุมชนทั้งหลาย

วิธีสังเกตบัณฑิต

บัณฑิตมักกระทำในสิ่งต่อไปนี้คือ

๑. บัณฑิตชอบชักนำในทางที่ถูก เช่น ชักนำให้เลิกสูบบุหรี่ เลิกดื่มสุรา เลิกเล่นการพนัน เลิกเสพยาเสพติด ชักนำให้สวดมนต์ก่อนนอน ให้รักชาติ ให้ตั้งใจศึกษาเล่าเรียน ให้ทำมาหากินในทางสุจริต เป็นต้น
๒. บัณฑิตชอบทำแต่สิ่งที่เป็นธุระ ไม่เกะกะเกราะใครๆ เร่งรีบทำการงานในหน้าที่ของตนให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ไม่ปล่อยงานให้ค้างค้ำ และไม่ก้าวล่วงงานในหน้าที่ของคนอื่น เว้นแต่เมื่อได้รับการขอร้องหรือเพื่ออนุเคราะห์
๓. บัณฑิตชอบทำแต่สิ่งที่ถูกที่ควร เช่น ชอบพูดและทำตรงไปตรงมา ชอบสนทนารธรรม รังเกียจการนินทาว่าร้าย ชอบบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ ทั้งต่อตนเองและผู้อื่น เป็นต้น
๔. บัณฑิตเมื่อถูกว่ากล่าวตักเตือนโดยดียอมไม่โกรธ มีนิสัยถือเอาความถูกต้องดี และความมีประโยชน์เป็นที่ตั้ง ไม่ถือตัวอวดดีถือรั้น แต่เห็นว่าผู้ที่ตักเตือนตนคือผู้ที่ซื่อสัตย์ให้ แล้วพยายามแก้ไขปรับปรุงตนเองให้ดี

ขึ้นตามคำแนะนำนั้น โดยไม่นึกถึงเกี้ยวว่าผู้ที่ตักเตือนจะมีอายุ ยศศักดิ์ ฐานะสูงหรือต่ำกว่า และหากมีผู้เข้าใจผิด พุดกักร้าวไม่สมควร ก็อดทนไว้ไม่โกรธตอบ แล้วพยายามหาโอกาสชี้แจงให้เขาเข้าใจภายหลัง จึงทำความอบอุ่น และเย็นใจให้แก่ทุกคน

๕. บัณฑิตย่อมรับรู้ระเบียบวินัย รักที่จะปฏิบัติตามระเบียบวินัยของหมู่คณะอย่างเคร่งครัด เพราะตระหนักดีว่า วินัยเป็นเครื่องยกหมู่คณะให้เจริญขึ้นได้จริง ทำให้หมู่คณะสงบเรียบร้อยไม่วุ่นวายจริง ทำให้เกิดความผาสุกจริง ฯลฯ จึงรังเกียจความไม่เป็นระเบียบเรียบร้อย ความไม่สะอาด รกรุงรัง

ความสุขซาบญ่ม้วย ดุจไม้กลิ่นหอม

ประเภทของบัณฑิต

บัณฑิตมี ๒ ประเภท ได้แก่

๑. บัณฑิตภายนอก คือบุคคลทั่วไปไม่ว่าใครก็ตามที่เป็นผู้ประพฤติดี มีคุณธรรม ดำเนินชีวิตด้วยปัญญา

๒. บัณฑิตภายใน คือตัวเราขณะที่คิดดี พูดดี และทำดีนั่นเอง ดังนั้น การคบบัณฑิตภายในก็คือ การพยายามฝึกตนให้เป็นผู้มีจิตใจผ่องใส มีสติรำลึกถึงแต่ความคิดที่ดีๆ เพื่อการสร้างสรรค์ คำพูดที่ดีๆ เพื่อยกใจผู้พูดและผู้ฟังให้สูงขึ้น และการกระทำที่ดีๆ เพื่อประโยชน์ทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น ซึ่งทำได้โดยการหมั่นให้ทาน รักษาศีล และเจริญสมาธิภาวนาอย่างสม่ำเสมอ

อานิสงส์การคบบัณฑิต

ทำไม? เราจะต้องคบบัณฑิตเล่า เพราะว่าการคบบัณฑิต ชื่อว่าเป็นมงคลของชีวิตข้อที่สองในมงคล ๓๘ ประการ เป็นเหตุให้ผู้คบเจริญด้วยสรรพสมบัติ มีวัฒนธรรมเหมาะสมแก่สังคม เลื่อนฐานะของตนให้สูงขึ้นกว่าภาวะเดิมมีกิริยาวาจาใจดีงาม มีชีวิตเกษมปลอดภัย ปราศจากอุปาทนและอุปสรรค มีกายสงบ วาจาสงบและใจสงบ ดังนั้นการคบบัณฑิตจึงมีผลดีหรืออานิสงส์ตั้งที่ทวยเทพคณะสตุลลปกาธิกาได้กราบทูลต่อพระพักตร์ของพระพุทธองค์ ณ เขตวันมหาวิหาร ดังนี้

๑. ทำให้มีจิตใจผ่องใส สามารถทำความดีตามไปด้วย
๒. ทำให้ได้ปัญญาเพิ่มขึ้น เป็นคนหนักแน่น มีเหตุผล
๓. ทำให้มีความเห็นถูก เป็นสัมมาทิฐิ
๔. ทำให้ไม่ต้องเศร้าโศกเดือดร้อนเพราะทำผิด
๕. ทำให้เป็นที่ยกย่องสรรเสริญของคนทั่วไป
๖. ทำให้มีความสุข ปลอดภัยจากอุปสรรคภัยพาลต่างๆ
๗. ทำให้มีความเจริญก้าวหน้า สามารถตั้งตัวได้เร็ว

๘. ทำให้แม่ละโลกนี้ไปแล้ว ก็ไปสู่สุคติโลกสวรรค์

๙. ทำให้บรรลุมรรคผลนิพพานได้โดยง่าย

“แท้จริง บุคคลผู้มีปกติเที่ยวสมคบคนพาล ย่อมเศร้าโศกสิ้นกาลนาน เพราะการอยู่ร่วมกับคนพาล เป็นเหตุนำทุกข์มาให้ในกาลทุกเมื่อ เหมือนการอยู่ร่วมกับศัตรู ส่วนบัณฑิตมีการอยู่ร่วมเป็นสุข เหมือนสมาคมแห่งหมู่ญาติ เพราะเหตุนั้นแล นรชนพึงคบบัณฑิต ผู้มีปัญญา เป็นพหูสูต เอาการเอางาน มีศีล มีวัตร ไกลจากกิเลส และเป็นสัตบุรุษ เปรียบดังพระจันทร์คบอากาศอันเป็นทางโคจรแห่งดวงดาวฉะนั้น”

พ. ๕. ๒๕/๒๕/๔๒-๔๓